

तुतीवरील रोग नियंत्रण

डॉ. भैर्यासाहेब गायकवाड

विषय विशेषज्ञ (किटकशास्त्रज्ञ)

कृषि विज्ञान केंद्र, खामगाव, वसंतराव नाईक मराठवाडा कृषि विद्यापीठ, परभणी

डॉ. हनुमान गरुड

विषय विशेषज्ञ (कृषिविद्या)

प्रा. किशोर जगताप

प्र. कार्यक्रम समन्वयक

यशस्वी कोष उत्पादनात घट येण्यासाठी तुती पानावर येणारे रोग कारणीभूत असतात. सततच्या तुती पाने तोडणीमुळे आणि कोषाच्या उत्पादनामुळे त्याच शेतात पानावरील आणि जमिनीतून प्रादुर्भाव करणारे वेगवेगळे रोग बळावतात. जिवानू, बुरशी आणि सूक्ष्मकृमीची लागवड तुती बागेत होते. त्यामुळे पानाच्या उत्पादनात २० % पर्यंत घट होते. रोगट पाने रेशीम किटकास खाद्य म्हणून दिल्यास रेशीम किटकाच्या वाढीवर आणि कोष उत्पादनावर आणि धान्याच्या प्रतीवर परिणाम जाणवतो. तुती पानावरील ठिपका, भुरी रोग, पानावरील तांबेरा आणि पानावरील चुरडा रोगाचा प्रादुर्भाव तुती लागवड क्षेत्रात जाणवतो. मुळावरील रोगामध्ये मूळ सडणे आणि सूक्ष्म कृमीमुळे मोठ्या प्रमाणावर पानाची प्रत आणि उत्पादनात घट होते.

तुतीवरील प्रमुख रोग:

१) पानावरील भुरी: भुरी रोग बुरशीमुळे होतो. उष्ण कटिबंधीय प्रदेशात आढळून येतो. तापमान २४ ते २८ से. ब्रे. आणि हवेतील सापेक्ष आर्द्रता ७५ ते ८० रोगाचा प्रसार होण्यास मदत करतात. पानाच्या खालच्या बाजूने पांढरे पट्टे दिसतात.

उपाय: तुती बागेत खेळती हवा व सूर्यप्रकाश असेल तर या रोगाचा प्रसार होत नाही. ०.२ टक्के कार्बेन्डीझिम (बाविस्टीन) बुरशीनाशक २ मि.ली./ली. प्रमाणात फवारणी केली तर प्रादुर्भाव कमी होतो. (सुरक्षित कालावधी ३ ते ४ दिवस).

२) पानावरील ठिपक्या: तुती पानावरील ठिपका रोग बुरशीमुळे होतो. पानावर तपकिरी काळपट वेगवेगळ्या आकाराचे ठिपके दिसून येतात. रोगाचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणावर असेल तर पाने पिवळी पडून गळतात.

उपाय: या रोगाचा प्रादुर्भाव टाळण्यासाठी तुती लागवड जास्त अंतरावर करावी. रोगग्रस्त पाने गोळा करून जाळून टाकावीत. रोग नियंत्रणासाठी ०.२ टक्के कार्बेन्डीझिम (बाविस्टीन) बुरशी नाशकाची १० ते १५ दिवसाच्या अंतराने फवारणी करावी. (सुरक्षित कालावधी ३ ते ४ दिवस)

३) पानावरील चुरडा: तुती पानावर चुरडा रोग जिवानू व बुरशीमुळे होतो. उन्हाळ्यात बुरशीमुळे या रोगाचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणात होतो. प्रादुर्भावग्रस्त तुती पानावर तपकिरी किंवा काळपट रेषा दिसतात. प्रादुर्भाव वाढेल तसे पाने पूर्ण करपून जातात व गळून जातात. जिवानूमुळे तुती पानावर काळपट तपकिरी पट्टे दिसून

येतात. पाने वेडीवाकडी गुंडाळली जातात. रोग नियंत्रणासाठी ०.२ टक्के स्ट्रेप्टोमायसिन किंवा मन्कोझेब (डायथेन एम-४५) या बुरशी नाशकाची फवारणी करावी. (सुरक्षित काल ३ ते ४ दिवस)

४) मूळ कुजव्या: हा रोग बुरशीमुळे होतो. सर्व प्रकारच्या जमिनीत आणि वातावरणात या रोगाचा प्रादुर्भाव दिसून येतो. बागेत टप्या टप्याने या रोगाची लागण होते. नंतर सर्व बागेत होतो. प्रादुर्भावग्रस्त झाडे अवानक सुकून जातात. पानाची गळ होते. झाडे मरून जातात. यामध्ये प्रामुख्याने मुळे कुजल्यामुळे झाडांची मर होते. रोग नियंत्रणासाठी रोगग्रस्त झाडे उपटून टाकावीत. झाडांच्या मुळाजवळील माती काढून घ्यावी व त्या ठिकाणी ३ ते ४ ग्रॅम मन्कोझेब (डायथेन एम-४५) या बुरशीनाशकाची पावडर टाकावी. उंच तुती रोपामुळे ०.१ डायथेन एम-४५ या बुरशी नाशकाच्या द्रावणात ३० मिनिटा पर्यंत बुडवून नव्याने लागवड करावी.

५) तुती पानावरील तांबेरा: रोगाचा प्रादुर्भाव झालेल्या पानावर टाचणीच्या आकाराचे गोलाकार, अंडाकृती तपकिरी काळपट ठिपके दिसतात. कालांतराने हे ठिपके पिवळे होतात. या रोगाचा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणात झाल्यास पाने अकाली पिवळी पडून गळतात.

६) तुतीच्या मुळावरील गाठी रोग: हा रोग मुळावर सूत्रकृमी निम्याटोडमुळे होतो. हा तुतीवरील गंभीर रोग असून वाळूयुक्त जमिनीत मोठ्या प्रमाणात आढळतो. रोगाचा प्रसार जमिनीतून रोगयुक्त रोपे साहित्य आणि इतर पिकापासून होतो. प्रादुर्भावग्रस्त तुती झाडाची वाढ खुंटते, तुती पानांचा हिश्वटपणा नष्ट होतो. जमिनीत मुळावर गाठी दिसून येतात. नियंत्रणासाठी एकात्मिक उपाययोजना करावी.

१. लिंबोळी पेंड प्रती हेक्टर / वर्ष २ मे. टन चार समान हप्त्यात जमिनीतून द्यावे.

२. बायेनिमा या जैविक नाशकाचा एक किलो बायो निमा २४ किलो लिंबोळी पेंड २०० किलो शेणखतासोबत मिसळून एक आठवड्यासाठी ३० टक्के आर्द्रता वातावरणात सावलीत मिश्रण ठेवावे. नंतर २०० ग्रॅम मिश्रण प्रती झाड प्रमाणे देऊन झाकून टाकावे व लगेच हलके पाणी द्यावे.

(संपर्क: +९१ ९४२०४५९८०८)

